

Gondolkodó Magyarok

EÖTVÖS JÓZSEF

A ZSIDÓK EMANCIPÁCIÓJA

Az előszót és a jegyzeteket írta, és a sorozatot szerkesztette Szigethy Gábor

Budapest : Neumann Kht., 2003

TARTALOM

A XXIX. törvénycikkely
A zsidók emancipációja
Jegyzetek

A XXIX. törvénycikkely Szigethy Gábor előszava

Széchenyi István 1844. október 1-én a pozsonyi diétán szólásra emelkedett. A követek a zsidók jogainak további kiterjesztéséről tárgyaltak, s gróf Zay Károly a teljes emancipáció megadását sürgette. Széchenyi elhamarkodottnak ítélte a szándékot, ellenezte a javaslat fölött indított, meddőnek ígérkező vitát. Érveléséből később gyakorta idézték elhíresült mondatát: „mert ha például én egy palack tintát töltök egy nagy tóba, azért annak a vize nem romlik el, és mindenki ártalom nélkül megihatja; a nagy angol elemben a zsidó transeat, s ugyanez áll Franciaországra nézve is; de ha a magyar levesbe az ember egy palack tintát önt, megromlik a leves, és azt meg nem eheti az ember”. A közbeszóló Zay Károly ellenében a szónok kitart álláspontja mellett: maradjon meg az országgyűlés az 1840-ben elfogadott s a király által szentesített XXIX. törvénycikkelyben lefektetett elvek mellett, amely törvénycikkely körülhatárolja a zsidóság jogait hazánkban. Többet a lehetségesnél most senki ne kíváncsion. A tekintetes karok és rendek térjenek át fontosabb, égetőbb ügyek megvitatására. Akad elég.

Báró Eötvös József 1840 őszén tanulmányt írt a zsidók emancipációjáról. Beszédet is mondott korábban a felsőházban, s emberi jogok megadását sürgette minden hazánkfiá számára. A Budapesti Szemle hasábjain megjelent terjedelmes írás alapos körültekintéssel s hivatkozások, bizonyító idézetek özönével kívánta alátámasztani a zsidók emancipációjának történelmi jogszerűségét, szükségességét. Emberségünk, magyarságunk mértéke emberiességünk – vallja Eötvös –, emberiesség s tisztesség kötelez mindannyiunkat arra, hogy teljes jogú emberekké tegyük a hazánkban élő zsidókat.

A zsidó nép története négyezer év történelem. Az 1840 tavaszán Pozsonyban szentesített XXIX. törvénycikkely s az 1844 őszén elnapolt törvényjavaslat – csepp a tengerben.

De történelmünkben másfél száz év: Eötvös József és Széchenyi István politikus szembenállása. Vagy az utókor állította szembe őket? Netán elfogult kortársaik? Ostoba utódaik, híveik? Ha nyilas suhancok Széchenyi nevét írják zászlójukra, ez beszennyezi Széchenyi nevét? Ha Eötvös tanulmányát első köteteként jelenteti meg a Népszerű zsidó könyvtár, ok s jog ez arra, hogy bárki fanyalogva kétségbevonja Eötvös jó hazafi voltát?

Ítéleteinkben egyszerűsödik a történelem.

1844. október 1-én Széchenyi István ellenezte a zsidók jogainak további kiterjesztését hazánkban. Hangsúlyozta: a kifejlett nemzetiség ereje lehet alap a hazában további haladáshoz, előbbre lépéshez, s a zsidók jogainak növelése gyengítené a még törékeny magyar gazdaságot. (A tisztesség legnagyobbja, Kölcsey Ferenc a szatmári adózó nép állapotáról szólva, 1830-ban: „nem kicsiny és szegény státusba való a zsidó, hanem nagyba és gazdagba. Itt segíti az industriót, ott megöli.”) A rendi Magyarországon a rendi országgyűlésen a rendek rendi érdekeiket védik és – haladni akarnak. Széchenyi világosan látja: gyors kapitalizálódásra nem érett, nem felkészült a magyar társadalom. Márpedig a zsidó kézben levő hatalmas tőke mozgásterének korlátok nélküli hirtelen kiterjesztése csírájában roppantaná össze az elmaradott, kifejletlen nemzetgazdaságot; „ne tegyük hátra lépést, de igen nagy előrelépést sem kívánnék tenni” – mondja; a zsidók emancipálásában se siessünk jobban, mint

a gazdaság életre galvanizálásában. Elfogult? Igen: „kifejlett nemzetiség nélkül nekem, megvallom, minden más progresszió nem kell”. A filantrópia nemes eszme, de a rendi Magyarországon nem lehet belőle gyárat, hidat, házat építeni. Az országgyűlés roppant izgatottan börtönügyről, halálbüntetésről, zsidók emancipációjáról vitatkozik, a tekintetes karok és rendek emberiességi kérdésekről feliratoznak, megy az idő: nem kell az ősiség nyűgéről, jobbágykérdésről, a nemesség kiváltságairól, hitelügyek tisztázatlanságáról, adókérdések rendezetlenségéről felelősséggel dönteni.

Érzi álláspontjának könnyen félremagyarázható voltát, védekezik: „még azt hiszik utoljára, hogy itt az ember a zsidóság ellen van, holott én részemről az istennek minden teremtményét tisztelem, és bizonyítom a zsidóságnak sem vagyok ellensége, sőt méltánylom előmenetelüket és azt, mit a nemzetiség dolgában tettek” – csak épp a filantróp ihletettségu, mérgesedő és meddő viták helyett a nemzet életében közvetlenül megoldásra váró, az egész népesség sorsát, jövőjét érintő kérdésekről kívánná vitázni, dönteni – tenni.

A Zay Károly magatartásában megtestesülő szemlélettel hadakozik, a zsidók emancipációja csupán téma. Zay Károly ugyanis nem félti a magyar haladást „egy pár nyomorú zsidó” egyenjogúsításától, s a lelkes magyar rendek szónoklatának lelkesen tapsolnak: erős a magyar faj, való igaz, néhány nyomorú zsidó azt meg nem gyengíti! Széchenyi István döbbenően ellenkezik: „Megvallom, hogy én egy egész osztályról, mely annyi birtokkal s oly tiszteletre méltó férfiakkal dicsekszik, így szólni nem mernék, és a zsidókat általánosan nyomorult embereknek nem merném nevezni; valóban, ez egy különös neme a protekciónak, és nem tudom, vajon ezen protekcióért nagy köszönetet fognának-e mondani a méltóságos grófnak!” (Nem mondtak; a pozsonyi hitközség petíciót nyújtott be a helytartótanácsnak, hogy akadályozza meg az emancipáció szentesítését.)

Széchenyi István szerette hazáját, féltette törekény gazdaságát. Sorakoznak mögötte hangoskodó népvédők, fajvédők, nemzetmentők. 1848 márciusának végén zsidóverő éhes suhancok, nincstelen parasztok, vagyonkájukat féltő polgárok.

Eötvös József jogegyenlőséget kíván zsidó hazánkfiainak, s megszólalnak mellette fensőbbsséggel magyarkodók, akik oly gőgös öntudattal hisznek kiváltságos kiváltságukban, hogy a zsidóknak foghegyről odavetnének annyi jogot, amennyi – ítéletük szerint – a nemzet nem-nemes tagjait megilletheti. Érdekeiket, kiváltságaikat ez nem csorbítaná.

Jéghegy a politikai program; látható részére sokan fölkapaszkodnak, akik azt hiszik: saját úticéljuknak megfelelően kormányozhatják az óceán áramlatait.

Az óceán türelmes, sok szemetet elhord a hátán.

De 1844 októberében Pozsonyban a magyar országgyűlés követeinek választani kellett, igent vagy nemet mondani. Választani: Eötvös József emberiességtől áthatott, de a kor gazdasági és politikai összefüggéseiben, törvényszerűségeiben, a magyar nyomorúságban nem kellő mélységgel gyökerező humanista és Széchenyi Istvánnak a korszak gazdasági és politikai kényszerűségeihez igazított, a magyar társadalom egészének lehetséges fejlődésére figyelő, de humanitásában kényszerűen korlátozott álláspontja között.

Széchenyi nem vitatta Eötvös humanizmusának jogosságát. Eötvös nem vonta kétségbe Széchenyi emberi tisztességét. Magyarország sorsáért aggódtak mind a ketten.

Akik mögöttük ágáltak, akiknek szónokló szájában silány önérdekké aljasult nemzeteszme és humanitás, akik Eötvös és Széchenyi nevében és nevével politizáltak – a jéghegyek potyautasai teremtettek hamis látszatot: a történelmet összekeverték a politikával. Különböző jelszavaikkal leplezték azonos érdekeiket: egymást ordították túl, hogy mind több jusson nekik a megkaparintható koncból.

Széchenyi Istvánt a távlatos politika, Eötvös Józsefet a humanista eszmék tisztességében s következetességében nem követték hangoskodó híveik.

Az országgyűlés nem hozott határozatot a zsidók emancipációjáról.

Az országgyűlés nem hozott határozatot a nemesi kiváltságok eltörléséről.

EÖTVÖS JÓZSEF

A zsidók emancipációja

Dubraviczky Simonnak*, ez ügy lelkes
pártolójának barátságos tisztelettel

<http://mek.oszk.hu/05900/05920/html/gmeotvosj0002.html>